

rı halinde farak (الفرق) ile arak (العرق) arasında ayırım yapmak imkânsızdır. 1 sâ' = 5 1/3 rıtl eşitliği esas alınırsa 1 arak = 15 × 5 1/3 = 80 rıtl olur. 1 sâ' = 8 rıtl eşitliği esas alındığında ise 1 arak = 15 × 8 = 120 rıtl olacaktır.

Farakın Doğu Hindistan'da kullanılan yaklaşık 20 kilogramlık bir tahıl ve pirinç ölçüğü olan **parah** ile ilgisi de ayrıca araştırılmaya değer bir konudur.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehzibü'l-luğa, "frk" md.; Mutarrızî, *el-Muğrib fi tertibi'l-mu'rib* (nşr. Mahmûd Fâhûrî — Abdülhamîd Muhtâr), Halep 1399/1979, II, 134-135; *Lisânü'l-'Arab*, "frk" md.; *Kâmûs Tercümesi*, III, 982; *Ahter-i Kebîr*, "frk" md.; Lane, *Lexicon*, VI, 2385; Wensinck, *el-Mu'cem*, "frk" md.; Müslim, "Hayız", 41, "Hac", 83; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 96; Tirmizî, "Hac", 107; Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âşâr*, II, 48-49, 50; Ebû Ubeyd, *el-Emvâl*, s. 459, 460, 464, 465; Makdisî, *Ahşenü't-tekâsim*, Brill 1906, s. 146; Hârizmî, *Mefâtihü'l-'ulûm*, Kahire 1342, s. 11; İbn Sîde, *el-Muhaşşas*, Beyrut 1398/1978, III, 265; Zemahşerî, *el-Fâ'ik*, III, 104; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, III, 437, 440; İbnü'r-Rif'a, *el-İzâh ve't-tibyân fi ma'rifeti'l-mikyâl ve'l-mizân* (nşr. M. Ahmed İsmâil el-Hârûfî), Dimaşk 1400/1980, s. 69-70; Huzâî, *Tahricü'd-delâlati's-sem'iyye*, s. 631-632; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, Kahire 1382/1972, III, 81; Hasan b. İbrâhîm el-Cebertî, *el-İkdû's-şemîn fi mâ yete'allaku bi'l-mevâzîn*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3169, vr. 29^a; Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*, I, 404-407; Ali Paşa Mübârek, *el-Mizân fi'l-akıyise ve'l-mekâyil ve'l-euzân*, Kahire 1309, s. 84-88; Ce-vâd Ali, *el-Mufaşşal*, VII, 628, 636; Walter Hinz, *Islamische Masse und Gewichte*, Leiden 1955, s. 37; M. Ziyâeddin er-Reyyis, *el-Harâc ve'n-nuzumü'l-mâliyye*, Kahire 1977, s. 320; M. Necmeddin el-Kürdî, *el-Mekâdrü's-şer'iyye ve'l-aşkâmü'l-fıkhıyyetü'l-müte'allika bihâ*, [baskı yeri yok] 1403/1984 (Matbaatü's-Saâde), s. 168-169; Halil İnalıcı, *Studies in Ottoman Social and Economic History*, London 1985, s. X/320; M. H. Sauvaire, "Materiaux pour servir à l'histoire de la numismatique et de la métrologie musulmane", JA, VII (1886), s. 426-429.

CENGİZ KALLEK

FARAKLİT

İncil'de Hz. İsa'nın kendisinden sonra geleceğini müjdelediği kimseye verilen ad.

İslâm öncesi dinlerin hemen hepsinde ileride gelecek bir kurtarıcı inancı ve müjdesi mevcuttur (bk. BEŞÂİRÜ'n-NÜBÜVVE). Dinler tarihi araştırmalarının ortaya koyduğu bu gerçeği Kur'an-ı Kerim de ifade etmektedir. Kur'an'a göre Allah geçmiş peygamberlerin hepsinden ileride gelecek peygamberi müjdelemeleri, ona inanıp yardımcı olmaları hususunda ahid almıştır (Âl-i İmrân 3/81). Di-

ğer taraftan Tevrat ve İncil'de de bu müjdenin yer aldığı (el-A'râf 7/157), Hz. İsa'nın kendisinden sonra gelecek Ahmed adındaki elçiyi müjdelediği Kur'an'da belirtilmektedir (es-Saf 61/6).

Kur'an-ı Kerim'in bildirdiği haberin Tevrat ve İncil'de mevcudiyeti meselesi müslümanlar tarafından ilk dönemlerden itibaren araştırma konusu yapılmıştır. Hıristiyanlık için yazılan reddiyelerde Kitâb-ı Mukaddes'in tahrifi meselesi işlenirken mevcut İnciller'de Hz. Muhammed'in gelişle ilgili herhangi bir haber verilmemesi iddia eden hıristiyan tezi-ne karşı İslâm âlimleri Hz. İsa'ya vahyedilen İncil'de bunun mevcut olduğunu, fakat daha sonra tahrif neticesinde bu haberin İncil metinlerinden çıkarıldığını belirtmişlerdir. Bu reddiyelerde "tebsîrat" konusu tahrif meselesiyle birlikte ele alınmış ve Hz. Muhammed'in gönderilmesiyle ilgili açık ifadelerin mevcut İnciller'de yer almayışı, Hz. İsa'ya vahyedilen İncil'in tahrif edildiğinin delili olarak gösterilmiştir.

Öte yandan İslâm âlimleri Hz. Muhammed'le ilgili müjdeyi mevcut İncil metinlerinde arama yoluna da gitmişler ve Yuhanna İncili'ndeki **paraklêtos** kelimesinin (Yuhanna İncili, 14/16-26; 15/26; 16/7) Kur'an'da belirtilen (es-Saf 61/6) müjdeye delâlet ettiğini ileri sürmüşlerdir. İslâmî kaynaklara **faraklît** (فارقليط) şeklinde yer alan bu kelimenin aslı Grekçe'dir. Latince'ye **paracletus** olarak geçen kelime **parakalô** fiilinden gelmektedir ki "yanına çağırarak" demektir. Kilise dilinde ise "teselli etmek" anlamında kullanılmıştır. Paraklêtos da "yardıma çağrılan, müdafaa eden, şefaataçı", kilise dilinde "teselli veren" gibi anlamlar taşımaktadır (H. Lesêtre, IV/2, s. 2118). Yahudi din bilginleri bu kelimeyi "yardım eden, savunan, elçi ve aracı" şeklinde anlarken bir yahudi filozofu olan Philo "savunucu, aracı" mânasında kullanmıştır (JE, IX, 514-515). Hıristiyanlara göre Hz. İsa'nın geleceğini müjdelediği paraklêtos Rûhulkudûs'tur ve İsa Mesih'in kendilerinden ayrılması sebebiyle hüzünlünen havârilere Rûhulkudûs bir teselli olmak üzere geldiği için kelime genellikle "teselli veren" olarak tercüme edilmiştir.

Yuhanna İncili'ne göre Hz. İsa geleceğini müjdelediği paraklêtosun özelliklerini şu şekilde belirtmiştir: "Ben de babaya yalvaracağım ve o size başka bir parakleti, hakikat ruhunu verecektir, tâ ki daima sizinle beraber olsun" (14/15-

16); "Fakat benim ismimle babanın göndereceği paraklet, Rûhulkudûs, o size her şeyi öğretecek ve size söylediğim her şeyi hatırlanıza getirecektir" (14/26); "Babadan size göndereceğim paraklet, babadan çıkan hakikat ruhu geldiği zaman benim için o şahadet edecektir" (15/26); "Benim gitmem sizin için hayırlıdır, çünkü gitmezsem paraklet size gelmez, fakat gidersem onu size gönderirim" (16/7); "Ve o geldiği zaman günah için, salâh için ve hüküm için dünyayı ilzam edecektir" (16/8); "Fakat o hakikat ruhu gelince size her hakikate yol gösterecek; zira kendiliğinden söylemeyecektir; fakat her ne işitirse söyleyecek ve gelecek şeyleri size bildirecektir" (16/13); "O beni ta'ziz edecektir; çünkü benimkinden alacak ve size bildirecektir" (16/14).

Bu ifadelerdeki "işitmek" ve "söylemek" fiilleri somut işleri belirtmektedir. Dolayısıyla bu işler ancak işitme ve konuşma organına sahip bir varlıktan beklenilebilir. Bu nitelikleri Kutsal Ruh'a nisbet etmek doğru değildir. Zira Kutsal Ruh vahiy ve ilham meleğidir. İlah için ise bu organlara gerek yoktur. Bu sebeple parakleti Kutsal Ruh olarak anlamak doğru değildir (M. Bucaille, s. 108-109). Öte yandan paraklet kelimesi yine Yuhanna tarafından şefaataçı anlamında Hz. İsa için kullanılmıştır (Yuhanna'nın Birinci Mektubu, 2/1). Yine Yuhanna'ya göre Hz. İsa, "Ben de babaya yalvaracağım, O size başka bir paraklet gönderecektir" demektir (Yuhanna İncili, 14/16). Şu halde paraklet Kutsal Ruh olmayıp Hz. İsa gibi bir insandır. Söz konusu metindeki "Rûhu'l-kudûs" ibaresi ise sonradan yapılmış bir ilâvedir (a.g.e., s. 109).

Bugünkü İnciller Grekçe yazılmıştır, Hz. İsa ise Ârâmîce konuşmuştur. Müslüman düşünürler, Grekçe'deki "paraklêtos" kelimesinin Hz. İsa'nın konuştuğu dildeki karşılığının ne olduğunu incelemişlerdir. İbn Hişâm, Süryânîce'deki "el-munhamenna" kelimesinin "Muhammed" anlamına geldiğini ve bu kelimenin Grekçe karşılığının "el-baraglitis" olduğunu ileri sürmüş (es-Sire, I, 248), Abdülhad Dâvûd ise Kitâb-ı Mukaddes'in Süryânîce tercümesinde kullanılan **paraqlêta** kelimesinin Ârâmîce karşılığının "mhama-da" yahut "hamida" olduğunu ve Grekçe'deki "perikleitos"a tekabül ettiğini, İncil'deki paraklêtosun perikleitos kelimesinin bozulmuş şekli olduğunu ifade etmiştir (Muhammed in the Bible, s. 287-288).

FARAKLİT

Müslüman âlimler, bir taraftan "paraklêtos" şeklinde geçen kelimenin "Ahmed" anlamına gelen "perikleitos"un tahrif edilmiş biçimi olduğunu ileri sürerken diğer taraftan Yuhanna İncil'indeki paraklêtos kelimesinin gerek Hz. İsa için kullanılmış olması gerekse İncil'de zikredilen nitelikleri sebebiyle Kutsal Ruh olamayacağını, Hz. İsa gibi bir Allah elçisine delâlet ettiğini ve bu elçinin de Hz. Muhammed olduğunu ortaya koymuşlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

R. W. Moss, "Paraclete", *A Dictionary of Christ and the Gospels*, London 1908, s. 318; İbn Hişâm, *es-Sire*, I, 248; Ali b. Rabben et-Taberî, *ed-Dîn ve'd-devle*, Beyrut 1979, s. 184-185; İbn Teymiyye, *el-Cevâbü's-şahîh*, Riyad, ts., IV, 8-21; Şehâbeddin el-Karâfi, *el-Ecvibetü'l-fâhire*, Kahire 1407/1987, s. 423-429; Rahmetullah el-Hindî, *İzhârü'l-hak* (trc. Ömer Fehmi), İstanbul 1972, s. 676-682; Abdurrahman Bâceçizâde, *el-Fârîk beyne'l-mahlûk ve'l-hâlik*, Kahire 1407/1987, s. 377-381; Nu'man b. Mahmûd el-Âlûsî, *el-Cevâbü'l-festîh*, Lahor 1306, s. 79-91; Nebhânî, *Hüccetullâh 'ale'l-'âlemîn*, Diyarbakır, ts., s. 99-100; M. Bucaille, *la Bible le Coran et la Science*, Paris 1976, s. 108-109; L. Cirillo, *Evangile de Barnabé*, Paris 1977, s. 143; İbrâhim Saîd, *Şerhu beşâreti Yuhannâ*, Kahire 1977, s. 614-616, 626, 653-654, 659-670; Abdülâhad Dâvûd, *Muhammad in the Bible*, Doha 1400/1980, s. 198-223, 287-288; M. H. Durrani, *Muhammad the Biblical Prophet*, New Delhi 1985, s. 35-49; A. Guthrie — E. F. F. Bishop, "The Paraclete, Almunhamanna and Ahmad", *MW*, XLI (1951), s. 251-256; Kaufmann Kohler, "Paraclete", *JE*, IX, 514-515; H. Lesêtre, "Paraclete", *DB*, IV/2, s. 2118; G. W. H. Lampe, "Paraclete", *IDB*, III, 654-655; J. G. Tasker, "Advocate", *ERE*, I, 139-141.

MEHMET AYDIN

FÂRÂN

(فاران)

İslâmî kaynaklara göre
Mekke bölgesinin
Ahd-i Atîk'teki adı.

İbrânice'si Paran olup Ahd-i Atîk'te bir çölün ve bir dağın adı olarak geçmektedir. Bu kelimenin Tevrat'ta yer alan (Tekvîn, 14/6) El-Paran şekli Paran çölüne yakın bir bölgeyi veya çöldeki bir mevkii ifade etmektedir (A. Molini, V/1, s. 189). Kelime Grekçe'ye Faran olarak geçmiştir.

Fârân (Paran) isminin hangi coğrafi bölgeyi ifade ettiği konusunda Ahd-i Atîk ile İslâmî kaynaklardaki bilgiler arasında farklılık vardır. Ahd-i Atîk'e göre Hz. İsmâil annesi Hâcer ile birlikte Paran çölünde yaşamış (Tekvîn, 21/21); İsrâiloğul-

ları Mısır'dan çıkışlarının ikinci yılında ikinci ayın yirminci gününde Sinâ çölünden göç ederek Paran çölünde konaklamışlar (Sayılar, 10/11-12); Hz. Müsâ Ken'ân diyarında (Mısır) ne olup bittiğini öğrenmeleri için her kabileden seçtiği adamları Paran çölünde iken oraya göndermiş (Sayılar, 13/3, 26); Erden'in öte tarafındaki çölde Paran ile Tofel, Laban, Hatserot ve Di-zahab arasındaki Araba'da onlara hitap etmiş (Tesniye, 1/1); Samuel'in ölümü ve Rama'da defnedilmesinden sonra Hz. Dâvûd Paran çölüne inmiş (I. Samuel, 25/1); yine Hz. Dâvûd Edom'u aldığıında Edomliler'in kralı Hadad Mısır'a gitmek üzere kaçmış, Midyan'dan Paran'a, oradan da Mısır'a geçmiştir (I. Krallar, 11/16-18). İsrâiloğulları'nın kırk yıllık çöl hayatının otuz sekiz yılını geçirdikleri bu bölgenin (Tesniye, 2/14), yukarıdaki bilgiler ışığında Ölüdeniz ile Akabe körfezi arasında ve Sinâ yarımadasının doğusunda olduğu anlaşılmaktadır.

Ahd-i Atîk'te iki yerde ise Paran ulûhiyyetin tecelli ettiği bir dağ olarak zikredilmektedir (Tesniye, 33/2; Habakkuk, 3/3). Söz konusu bölümlerde rabbin Sînâ'dan geldiği, Seir'den doğduğu, Paran dağından parladığı (Tesniye, 33/2), Allah'ın Teman'dan, Kuddûs'ün Paran dağından geldiği (Habakkuk, 3/3) belirtilmektedir.

Ahd-i Atîk'te Paran dağı ile ilgili bilgiler dağın coğrafi konumunu tesbite imkân vermemektedir. Bu sebeple bazıları bu dağın Aynikâdis'in 46 km. güneyinde, Edom'un 80 km. batısında, Sînâ'nın 200 km. kuzeyindeki Cebelimukrah olduğunu söylerken bazıları da Sînâ'dan kuzeydoğuya doğru Akabe körfezinin batı sahilini boyunca Edom'a kadar uzanan dağ silsilesi olduğunu ileri sürmektedirler (A. Molini, V/1, s. 190).

İslâmî kaynaklarda Fârân İbrânice kelimenin Arapçalaşmış şekli olarak belirtilir ve Mekke'nin veya Mekke dağlarının Tevrat'ta zikredilen ismi olarak gösterilir ki gerçek olan da budur (Yâkût, IV, 225). Zira Kur'an-ı Kerim'de, Hz. İbrâhim'in zürriyetinden bir kısmını Beytülharâm'ın yanında ekinsiz bir vadiye yerleştirdiği (İbrâhim 14/37), evin temellerinin ise İbrâhim ve İsmâil tarafından yükseltildiği (el-Bakara 2/127) belirtilmektedir. Bu vadi Mekke vadisi, ev de Kâbe olduğuna göre Hz. İsmâil ile annesinin yerleştiği ve yaşadığı yer o bölgedir. Nitekim Tevrat'ta İsmâil'in annesi Hâcer ile birlikte Paran çölünde ika-

met ettiğine dair bilgi de (Tekvîn, 21/21) Paran'ın Mekke olduğunu göstermektedir. Tevrat'taki, "Rab Sînâ'dan geldi, Seir'den (Filistin dağları) doğdu, Paran dağından parladı" (Tesniye, 33/2) ifadesi, İslâmî kaynaklarda Hz. Muhammed'in geleceğinin müjdelenmesi olarak yorumlanmakta ve şu şekilde açıklanmaktadır: Rabbin Sînâ'dan gelmesi Hz. Müsâ ile konuşması, Seir'den doğması Hz. İsa'ya İncil'i indirmesi, Paran dağından parlaması da Hz. Muhammed'e Kur'an-ı Kerim'i inzâl etmesidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali b. Rabben et-Taberî, *ed-Dîn ve'd-devle*, Beyrut 1979, s. 138-139; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 245; Şehâbeddin el-Karâfi, *el-Ecvibetü'l-fâhire*, Kahire 1407/1987, s. 422-423; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Hidâyetü'l-hayârâ ft ecvibetü'l-yehûd ve'n-naşârâ*, Kahire 1407, s. 92-93; Rahmetullah el-Hindî, *İzhârü'l-hak*, Kahire 1407/1986, II, 252; Abdurrahman Bâceçizâde, *el-Fârîk beyne'l-mahlûk ve'l-hâlik*, Kahire 1407/1987, s. 652-654; Nebhânî, *Hüccetullâh 'ale'l-'âlemîn*, Diyarbakır, ts., s. 90; A. Molini, "Pharan", *DB*, V/1, s. 187-190; M. A. Yonah, "Pharan", *EJd*, XIII, 88-89; J. L. Mihelic, "Pharan", *IDB*, III, 657.

ÖMER FARUK HARMAN

el-FÂRİK BEYNE'L-MAHLÛK
ve'l-HÂLİK

(الفارق بين المخلوق والخالق)

Abdurrahman Bâceçizâde'nin
(ö. 1912)Hıristiyanlığa reddiye olarak
kaleme aldığı eseri.

Abdurrahman b. Selîm b. Abdurrahman Bâceçizâde 1248'de (1832) Bağdat'ta doğdu. Hayatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Bir süre Bağdat Ticaret Mahkemesi reisliği yaptıktan sonra Osmanlı Meclisi'ne nâib olarak seçildi. Bâceçizâde 1330'da (1912) Bağdat'ta vefat etti (*İzâhu'l-meknûn*, II, 153; Ziriklî, III, 307). Gorgis Avvâd, herhalde eserinin basım tarihinden hareketle 1904 yılı dolaylarında öldüğünü kaydetmektedir.

Bâceçizâde 1894'te Bağdat'tan İstanbul'a giderken hıristiyan din adamlarının İslâm'ı eleştiren, Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr ederek Hz. İsa hakkında yanlış fikirler ileri süren eserlerinden bir kısmını inceleme imkânı bulmuştu. İstanbul'a varduktan sonra insanların zihnini karıştıran, yalan yanlış fikirlerle dolu bu tür eserlerin çokluğu karşısında önce hıristiyanların iddialarına temel olarak aldıkları İnciller'in gerçek